

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้นอกระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล

Factors Affecting the Informal Debt of People in Bangkok and Vicinity

พรทิพย์ แสงช่วง¹, ศิวพงศ์ ชีระอำพน²

Porn-tip Sangchuang¹, Siwapong Dheera-aumpon²

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์^{1,2}

Faculty of Economics, Kasetsart University, Thailand^{1,2}

Email: porntip.sangc@ku.th¹

Received: July 8, 2021

Revised: August 25, 2021

Accepted: August 27, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่เป็นหนี้นอกระบบในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล 2) ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยด้านพฤติกรรมที่มีผลต่อการเป็นหนี้นอกระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ทำการเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 คน และนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาเพื่ออธิบายถึงปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ที่เป็นหนี้นอกระบบ และสถิติเชิงอนุมานใช้แบบจำลอง Heckman Two Step ในการอธิบายถึงปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้นอกระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ผลการศึกษาพบว่า 1) ผู้ที่เป็นหนี้นอกระบบส่วนใหญ่ คือ เพศหญิง ระดับอายุต่ำกว่า 31 ปี มีระดับการศึกษาอยู่ระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายมีอาชีพเป็นพ่อค้า/แม่ค้าซึ่งเป็นอาชีพที่มีระดับรายได้ที่ไม่แน่นอน ระดับรายได้ต่ำกว่า 7,000 บาท สถานภาพหย่าร้าง/แยกกันอยู่ จำนวนสมาชิกในครอบครัวมากกว่า 5 คน ขึ้นไป และจำนวนสมาชิกที่อยู่ในความดูแลรวมผู้ที่อยู่ในวัยเรียนและวัยเกษียณจำนวน 2 คน 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการกู้ยืมหนี้นอกระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล คือ เพศ ตามด้วยปัจจัยด้านการบริการของแหล่งกู้ยืมนอกระบบ อาชีพ ระดับรายได้ต่อคนต่อเดือน สถานภาพของบุคคล ปัจจัยด้านรายได้ ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งกู้ยืมในระบบ จำนวนสมาชิกในครอบครัว และปัจจัยพฤติกรรม ตามลำดับ

คำสำคัญ: หนี้นอกระบบ, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้นอกระบบ, แหล่งกู้ยืมนอกระบบ

Abstract

The objectives of this research were to study: 1) the personal factors of people in Bangkok and vicinity who borrowing informal debt. 2) investigate the personal and behavioral factors affecting the informal debt of people in Bangkok and vicinity. A questionnaire was used to collect the data from 400 samples. The descriptive statistics method was applied to analyze the obtained

data to describe the characteristics of the people borrowing informal debt, whereas inferential statistics, Heckman two-step model, were used to explain the personal and behavioral factors influencing the informal debt of people in Bangkok and vicinity. The results illustrated that: 1) most of the debtors were female aged under 31 years who had graduated with junior high school. They work as merchants and earned under 7,000 baht per month. Most of them were divorced or separated with more than five family members, two dependents, and/or retired people. 2) the factors affecting the informal debt of people in Bangkok and vicinity were female gender, services of the informal debt sources, occupation, income per person, marital status, accessibility to a formal loan, number of family members, and behavioral factor, respectively.

Keywords: Informal Debt, Factors Affecting the Informal Debt, Informal Debt Sources.

บทนำ

เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ที่ส่งผลกระทบต่อสถานะเศรษฐกิจไทยในปัจจุบัน ทำให้การบริโภคและการลงทุนภาคเอกชน และรายได้ในระบบเศรษฐกิจปรับตัวลดลง เกิดปัญหาการว่างงานในอัตราที่สูงขึ้นในช่วง 2 ไตรมาสแรกของปี 2563 จากการดำเนินมาตรการปิดเมือง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) ทำให้ประชาชนจำนวนมากขาดรายได้ รวมทั้งก่อนหน้าการเกิดสถานการณ์การระบาดการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ประเทศไทย มีการชะลอตัวทางเศรษฐกิจจากสงครามการค้า และมีปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้น ส่งผลทำให้ประชาชนมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย อีกทั้งกลุ่มคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มใช้จ่ายฟุ่มเฟือย นำไปสู่การกู้ยืมเงินและปัญหาหนี้สินตามมา โดยข้อมูลในปี 2562 หนี้ครัวเรือนเฉลี่ยอยู่ที่ 340,053 บาทต่อครัวเรือน โดยเป็นหนี้ในระบบร้อยละ 59.20 และนอกระบบร้อยละ 40.80 (กรุงเทพมหานคร, 2562) โดยหนี้ นอกกระบบเป็นการกู้ยืมเงินกันเองระหว่างประชาชน ซึ่งผู้ให้กู้ยืมส่วนใหญ่มีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยที่สูงเกินกว่ากฎหมายกำหนด และมีวิธีการทวงหนี้ที่ใช้การข่มขู่บังคับ หรือใช้ความรุนแรง (ขรรค์ชัย อนันตสมบูรณ์, 2556) โดยลูกหนี้ในระบบส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีรายได้ต่ำ ไม่สามารถกู้ยืมเงินในระบบได้ จึงต้องใช้บริการการกู้ยืมเงินจากนอกกระบบ และ การที่ผู้กู้ไม่มีคุณสมบัติในการเข้าสู่การกู้ยืมเงินในระบบ เนื่องจากไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันหรือไม่สามารถหาผู้ค้ำประกันได้ (สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2558)

กรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นศูนย์กลางการความเจริญของประเทศ ที่ดึงดูดให้คนย้ายถิ่นเข้ามาทำงานมากกว่าพื้นที่อื่น แต่กรุงเทพมหานครยังคงมีสัดส่วนประชากรที่เป็นหนี้ในระบบอยู่ที่ ร้อยละ 4.74 และภาคกลางอยู่ที่ร้อยละ 15.52 (สำนักนโยบายพัฒนาระบบการเงินภาคประชาชน สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, 2562) และค่าครองชีพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครอยู่ในอัตราที่สูงที่สุดเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ และมีค่าครองชีพแพงที่สุดเป็นอันดับ 2 ของอาเซียน (Numbeo, 2019) และการที่ผู้ที่ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลนั้นมีภาระหน้าที่ที่จะต้องส่งเงินกลับไปเลี้ยงดูครอบครัวที่อยู่ตามภูมิลำเนาเดิม

ส่งผลให้ประชาชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีแนวโน้มที่จะมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายมากกว่าประชาชนในพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งส่งผลต่อการเป็นหนี้ของระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งผลการศึกษาที่ได้จะสามารถนำไปเป็นข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้ของระบบ ในการลดจำนวนผู้ที่เป็นหนี้ในระบบในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล เพื่อให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่เป็นหนี้ในระบบในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล
2. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยด้านพฤติกรรมที่มีผลต่อการเป็นหนี้ในระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล

สมมติฐานการวิจัย

1. เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ระดับรายได้ต่อคนต่อเดือน สถานภาพของบุคคล จำนวนสมาชิกในครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ในความดูแล ปัจจัยด้านรายได้ ปัจจัยด้านรายได้ในอนาคต ปัจจัยด้านค่าใช้จ่าย ปัจจัยด้านพฤติกรรม ปัจจัยด้านการบริการของแหล่งกู้ยืมในระบบ และปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งกู้ยืมในระบบ ส่งผลต่อการกู้ยืมหนี้ในระบบ
2. เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ระดับรายได้ต่อคนต่อเดือน สถานภาพของบุคคล จำนวนสมาชิกในครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ในความดูแล ปัจจัยด้านรายได้ ปัจจัยด้านรายได้ในอนาคต ปัจจัยด้านค่าใช้จ่าย ปัจจัยด้านพฤติกรรม ปัจจัยด้านการบริการของแหล่งกู้ยืมในระบบ ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งกู้ยืมในระบบ ส่งผลต่อปริมาณหนี้ในระบบ

การทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยนี้ใช้ทฤษฎีอุปสงค์ต่อการถือเงินเพื่ออธิบายถึง ความสำคัญของระดับรายได้ ค่าใช้จ่ายฉุกเฉิน เช่น ค่าใช้จ่ายในการรักษาเมื่อมีการเจ็บป่วยหรือเกิดอุบัติเหตุของตนเอง หรือคนในครอบครัว พฤติกรรมอบายมุข เช่น การเล่นหวยใต้ดิน การเล่นแชร์ และพฤติกรรมการขอสงเคราะห์ดื่มสุรา เนื่องจากมนุษย์มีความจำเป็นต้องใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ดังนั้นหากมนุษย์มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพจะทำให้ต้องหารายได้เพิ่มโดยวิธีการกู้ยืม อีกทั้งมนุษย์มีความต้องการถือเงินไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน เช่น ในยามที่เกิดอุบัติเหตุ เจ็บป่วย เป็นต้น ดังนั้นหากมนุษย์เผชิญกับเหตุการณ์ดังกล่าว โดยไม่มีการคำนึงถึงการถือเงินเพื่อใช้ในยามฉุกเฉินจะทำให้เกิดการกู้ยืมในระบบได้ เนื่องจากการกู้เงินในระบบนั้นใช้ระยะเวลาในการอนุมัติเงินกู้ยาวนาน ทำให้นำเงินมาใช้ในการฉุกเฉินไม่ทัน จึงทำให้ต้องกู้ยืมเงินจากนอกระบบ และเมื่อมนุษย์มีพฤติกรรมอบายมุข เช่น การซื้อหวยใต้ดิน และการเล่นแชร์ และพฤติกรรมการขอสงเคราะห์ดื่มสุรา จะทำให้มนุษย์มีความต้องการถือเงินไว้ใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น อีกทั้งค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอบายมุขมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง หากพวกเขามีรายได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการถือเงินไว้ใช้

จ่ายในชีวิตประจำวัน อาจจะทำให้ต้องมีการกู้ยืมเงินนอกระบบ เนื่องจากการกู้ยืมในระบบไม่มีการกู้ยืมที่มีวัตถุประสงค์ในการกู้ยืมเพื่อการใช้จ่ายเกี่ยวกับพฤติกรรมอบายมุข และใช้ทฤษฎีการบริโภคในวัฏจักรชีวิตมาใช้ในการอธิบายถึง การที่บุคคลมีอายุน้อย และมีระยะเวลางานน้อย จะทำให้มีรายได้ต่ำซึ่งทำให้บุคคลจะมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค จึงต้องมีการกู้ยืมเพื่อมาใช้ในการบริโภค ซึ่งอาจจะต้องมีการกู้ยืมเงินนอกระบบ เนื่องจากการกู้ยืมในระบบจะต้องมีรายได้อยู่ในเกณฑ์ที่ธนาคาร หรือบริษัทเงินทุนกำหนด

จากการทบทวนวรรณกรรม นภา ศรีนวล (2555) อธิบายว่าการกู้ยืมนอกระบบมีสาเหตุมาจากการมีรายได้น้อยและมีรายได้ที่ไม่แน่นอน สุกัญญา บุญศิริ (2555) ได้อธิบายไว้ในงานวิจัยว่า หากครอบครัวมีสมาชิกที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงมาก ก็จะมีหนี้มาก หรือหากครอบครัวนั้นมีสมาชิกที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงน้อย ก็จะมีหนี้น้อย และยังได้อธิบายอีกว่า การที่ลูกหนี้บางส่วนไม่สามารถเข้าถึงการกู้ยืมเงินในระบบได้ เนื่องจากลูกหนี้มีคุณสมบัติไม่เพียงพอที่จะทำให้ทางสถาบันการเงินอนุมัติให้กู้ยืมเงิน ซึ่งมีความเห็นเดียวกันกับวลาญ ถาวรวิริยะนันท์ (2548) และชวโรจน์ แยมกลิ่น (2554) วนิดา โชคปลอด (2554) เห็นว่า ในยุคปัจจุบันสินค้าและบริการมีความหลากหลายมากขึ้น ทำให้ประชาชนมีพฤติกรรมการอุปโภคบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยเพิ่มขึ้น อีกสาเหตุหนึ่งที่ก่อให้เกิดหนี้นอกระบบ สันติ แก้วพินิจ (2553) สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นหนี้นอกระบบพบว่ากลุ่มตัวอย่างยังคงเสพเครื่องของมีค่า อันเป็นเหตุให้ขาดสติ และเสียทรัพย์ และยังหลงเล่นการพนัน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนที่เป็นหนี้ทั้งในและนอกระบบในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร และปริมณฑล และกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ W. G. Cochran (Cochran, 1977) ในกรณีที่ไม่ทราบสัดส่วนของประชากร โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ซึ่งจากการคำนวณต้องใช้ขนาดตัวอย่างอย่างน้อย 385 ตัวอย่าง ดังนั้นจึงใช้ขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 ตัวอย่าง ผู้วิจัยทำการคำนวณสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ได้จำนวนของกลุ่มตัวอย่างแต่ละจังหวัด เป็นไปตามสัดส่วนของจำนวนประชากรในจังหวัดนั้น ๆ โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามโควตา (Quota Sampling)

ตารางที่ 1 จำนวนตัวอย่างแต่ละจังหวัด

จังหวัด	จำนวนประชากรปี 2562		จำนวนตัวอย่าง
	คน	ร้อยละ	คน
1. กรุงเทพมหานคร	5,556,631	51.68%	207
2. นนทบุรี	1,255,468	11.68%	47
3. ปทุมธานี	1,154,269	10.74%	43
4. สมุทรปราการ	1,325,913	12.33%	49
5. นครปฐม	909,900	8.46%	34
6. สมุทรสาคร	549,877	5.11%	20
รวม	10,752,058	100.00%	400

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ คือ แบบสอบถามปลายปิด (Close-ended Questionnaire) โดยแบบสอบถามจะเก็บรวบรวมข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ระดับรายได้ต่อคนต่อเดือน สถานภาพของบุคคล จำนวนสมาชิกในครอบครัว และ จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ในความดูแล และเก็บข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยด้านพฤติกรรมที่มีผลต่อการเป็นหนี้ในระบบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลสถิติเชิงพรรณนาในการอธิบายลักษณะทั่วไปของประชาชนที่เป็นหนี้ในระบบ และอธิบายระดับการให้ความสำคัญต่อปัจจัยที่ทำให้กู้ยืมหนี้ในระบบของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล การวิเคราะห์ข้อมูลสถิติเชิงอนุมานในการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยด้านพฤติกรรมที่มีผลต่อการเป็นหนี้ในระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล โดยใช้ Heckman Two Step Model ในรูปแบบของแบบจำลองโพบริต ในขั้นตอนที่ 1 เพื่อประมาณความน่าจะเป็นในการกู้ยืมหนี้ในระบบ และนำผลที่ได้จากการประมาณการในขั้นตอนที่ 1 คำนวณหา Inverse Mill's Ratio (λ) เพื่อใช้ในขั้นตอนที่ 2 ที่ใช้วิธีกำลังสองน้อยที่สุด เพื่อประมาณปริมาณหนี้ในระบบ โดยจะรวม Inverse Mill's Ratio (λ) เข้าไปเป็นตัวแปรอิสระอีกตัวหนึ่ง เพื่อปรับค่าจากสมการความน่าจะเป็น (สมการตัดสินใจ) ในการกู้ยืมหนี้ในระบบ และเป็นตัวแปรอิสระที่จะแก้ปัญหอคคิตจากการเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Selection bias) เนื่องจาก จะสะท้อนอิทธิพลของกลุ่มตัวอย่างที่ไม่สามารถสังเกตค่าได้ โดยสามารถแสดงสมการจากขั้นตอนที่ 1 และขั้นตอนที่ 2 ได้ดังนี้

สมการขั้นตอนที่ 1 :

$$\begin{aligned} \Pr(\text{Debt}_i = 1 | X_i) = & \beta_0 + \beta_1 \text{Female}_i + \beta_2 \text{Age}_i + \beta_3 \text{Education}_i + \beta_4 \text{Occupation}_i + \beta_5 \text{Income}_i \\ & + \beta_6 \text{Status}_i + \beta_7 \text{Family}_i + \beta_8 \text{Depend}_i + \beta_9 \text{Revenue}_i + \beta_{10} \text{Future}_i + \beta_{11} \text{Expenditure}_i \\ & + \beta_{12} \text{Behavior}_i + \beta_{13} \text{Informal}_i + \beta_{14} \text{Formal}_i + \varepsilon_i \end{aligned}$$

สมการขั้นตอนที่ 2 :

$$\begin{aligned} E(Q\text{Debt}_i | \text{Debt} = 1) = & \gamma_0 + \gamma_1 \text{Female}_i + \gamma_2 \text{Age}_i + \gamma_3 \text{Education}_i + \gamma_4 \text{Occupation}_i + \gamma_5 \text{Income}_i \\ & + \gamma_6 \text{Status}_i + \gamma_7 \text{Family}_i + \gamma_8 \text{Depend}_i + \gamma_9 \text{Revenue}_i + \gamma_{10} \text{Future}_i \\ & + \gamma_{11} \text{Expenditure}_i + \gamma_{12} \text{Behavior}_i + \gamma_{13} \text{Informal}_i + \gamma_{14} \lambda_i + v_i \end{aligned}$$

โดยที่ Debt คือ การเป็นหนี้ในระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ซึ่งมีค่าเท่ากับ 1 เมื่อประชาชนกู้ยืมหนี้ในระบบ และเท่ากับ 0 เมื่อประชาชนไม่กู้ยืมหนี้ในระบบ QDebt คือ ปริมาณหนี้ในระบบ Female คือ เพศหญิง Age คือ อายุ Education คือ ระดับการศึกษา Occupation คือ อาชีพ Income คือ ระดับรายได้ต่อคนต่อเดือน Status คือ สถานภาพของบุคคล Family คือ จำนวนสมาชิกในครอบครัว Depend คือ จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ในความดูแลที่เป็นผู้ที่อยู่ในวัยเรียน หรือ วัยเกษียณ Revenue คือ ปัจจัยด้านรายได้ Future คือ ปัจจัยด้านรายได้ในอนาคต Behavior คือ ปัจจัยด้านพฤติกรรม Informal คือ

ปัจจัยด้านการบริการของแหล่งกู้ยืมนอก Formal คือ ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งกู้ยืมในระบบ และ λ คือ Inverse Mill's Ratio

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่เป็นหนี้ในระบบในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล จากการเก็บรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 400 คน ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ที่เป็นหนี้ในระบบพบว่า ผู้ที่เป็นหนี้ในระบบส่วนใหญ่ คือ เพศหญิง (62.21%) มีระดับอายุต่ำกว่า 31 ปี (60.69%) มีระดับการศึกษาอยู่ระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย (63.64%) มีอาชีพเป็นพ่อค้า/แม่ค้าซึ่งเป็นอาชีพที่มีระดับรายได้ที่ไม่แน่นอน (65.31%) มีระดับรายได้ต่ำกว่า 7,000 บาท (80.77%) มีสถานภาพหย่าร้าง/แยกกันอยู่ (74.19%) มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวมากกว่า 5 คน ขึ้นไป (59.82%) และจำนวนสมาชิกที่อยู่ในความดูแลรวมผู้ที่อยู่ในวัยเรียน และวัยเกษียณจำนวน 2 คน (57.43%) ในส่วนของข้อมูลการให้ระดับความสำคัญต่อปัจจัยที่ทำให้เกิดการกู้ยืมหนี้ในระบบ พบว่า ผู้ที่เป็นหนี้ในระบบให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านรายได้ในอนาคต เช่น การคาดการณ์ว่าอนาคตจะมีรายได้พิเศษ และการคาดการณ์ว่าอนาคตรายได้จะมากขึ้น มากที่สุด โดยค่าเฉลี่ยระดับการให้ความสำคัญเท่ากับ 3.82 รองลงมาเป็นปัจจัยด้านการบริการของแหล่งกู้ยืมในระบบ เช่น การให้บริการของแหล่งเงินกู้ในระบบมีความสะดวก ติดต่อกัน การอนุมัติเงินกู้รวดเร็ว และการไม่ต้องมีหลักทรัพย์/บุคคลค้ำประกัน โดยค่าเฉลี่ยระดับการให้ความสำคัญเท่ากับ 3.80 ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งกู้ยืมในระบบ เช่น การไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบ แหล่งเงินทุนในระบบใช้ระยะเวลาในการพิจารณาสินเชื่อาน การที่แหล่งเงินทุนในระบบต้องมีการค้ำประกันโดยสินทรัพย์/บุคคล การถูกปฏิเสธการให้กู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ในระบบ โดยค่าเฉลี่ยระดับการให้ความสำคัญเท่ากับ 3.72 ปัจจัยด้านค่าใช้จ่าย เช่น การมีค่าใช้จ่ายฉุกเฉิน การมีค่าใช้จ่ายในการผ่อนสินค้าหรือการมีหนี้กับแหล่งกู้ยืมในระบบ การที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของบุคคลในครอบครัว และการต้องใช้เงินเพื่อลงทุนในอาชีพ โดยค่าเฉลี่ยระดับการให้ความสำคัญเท่ากับ 3.72 ปัจจัยด้านรายได้ เช่น การมีรายน่อยทำให้กู้ยืมหนี้ในระบบ และการมีรายได้ที่ไม่แน่นอน โดยค่าเฉลี่ยระดับการให้ความสำคัญเท่ากับ 3.70 และปัจจัยด้านพฤติกรรม เช่น การมีพฤติกรรมฟุ่มเฟือย การมีพฤติกรรมชอบสังสรรค์ดื่มสุราทำให้กู้ยืมในระบบ การมีพฤติกรรมด้านอบายมุขทำให้กู้ยืมในระบบ และการมีพฤติกรรมไม่เก็บออมเงิน โดยค่าเฉลี่ยระดับการให้ความสำคัญเท่ากับ 2.14 ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ที่ 2) ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ในระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ในระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลโดยใช้ Heckman Two Step Model

ตารางที่ 2 ผลการประมาณการด้วยแบบจำลอง Heckman Two Step Model

No	Independent Variable	Debt (Probit)			Qdebt (OLS)		
		Marginal Effect	Coefficient	Standard Error	Coefficient	Standard Error	
1	Female	0.1609	0.4080 ***	(0.1378)	6,922.83	(9,706.84)	
2	Age	-0.0297	-0.0750	(0.0835)	-13713.2 ***	(3,874.28)	
3	Education	0.0367	0.0926	(0.0629)	-1,994.63	(3236.27)	
4	Occupation	0.1593	0.4038 **	(0.1613)	10,740.80	(10,470.70)	
5	Income	-0.0902	-0.2277 **	(0.1013)	(-19,486.6) ***	(5,398.57)	
6	Status	0.1400	0.3540 **	(0.1618)	4,647.13 ***	(10,228.9)	
7	Family	0.1070	0.2703 **	(0.1351)	22,331.1	(6,864.10)	
8	Depend	-0.0230	-0.0581	(0.0556)	-592.676 **	(2,651.50)	
9	Revenue	0.0712	0.1798 **	(0.0885)	11,665.8	(5,351.59)	
10	Future	0.0179	0.0452	(0.0907)	-3,215.63 **	(4,562.10)	
11	Expenditure	0.0553	0.1397	(0.1104)	14,357.00 ***	(6,171.69)	
12	Behavior	0.0811	0.2049 *	(0.1224)	21,595.8 **	(6,985.35)	
13	Informal	0.1065	0.2691 ***	(0.0980)	15,500.9	(7,443.03)	
14	Formal	0.0951	0.2403 **	(0.1193)	-		
	Inverse	-	-	-	28,199.9 ***	(33,344.00)	
	Constant	-	-4.1202 ***	(0.8779)	-133,057	(99,614.50)	
	rho		0.5924				

หมายเหตุ : *** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10

จากตารางที่ 1 เมื่อเรียงระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการกู้ยืมหนี้ในระบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจะพบว่า เพศหญิงจะมีระดับนัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด โดยมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 รองลงมาคือ ปัจจัยด้านการบริการของแหล่งกู้ยืมในระบบ มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 อาชีพมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ระดับรายได้ต่อคนต่อเดือน สถานภาพของบุคคลมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ปัจจัยด้านรายได้มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งกู้ยืมในระบบมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จำนวนสมาชิกในครอบครัวมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และปัจจัยพฤติกรรมมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.10 ตามลำดับ

เมื่อเรียงระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อปริมาณหนี้ในระบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจะพบว่า ระดับรายได้ต่อคนต่อเดือนจะมีระดับนัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด โดยมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 รองลงมาคือ อายุมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 จำนวนสมาชิกในครอบครัวมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ปัจจัยด้านพฤติกรรมมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ปัจจัยด้านค่าใช้จ่ายมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ปัจจัยด้านรายได้มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และปัจจัยด้านการบริการของแหล่งกู้ยืมในระบบมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ตามลำดับ เมื่อทำการพิจารณาถึงค่า rho พบว่ามีค่าเท่ากับ 0.5924 ซึ่งมีค่าแตกต่างจากศูนย์ แต่เมื่อพิจารณาถึงค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปร (Coefficient) ของตัวแปร Inverse Mill's Ratio (λ) นั้นไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดง

ถึงการประมาณการด้วย Heckman Two Step Model ไม่มีปัญหาความมีอคติจากการเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Selection Bias) หรือความคลาดเคลื่อนของสมการขั้นตอนที่ 1 และสมการขั้นตอนที่ 2

อภิปรายผล

จากผลการประมาณค่า Heckman Two Step Model ในขั้นตอนแบบจำลองโพรบิต พบว่าเพศหญิงจะมีระดับนัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฐานิตา มีลา (2556) ที่พบว่าผู้ที่กู้ยืมหนี้ในระบบส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง รองลงมาคือ ปัจจัยด้านการบริการของแหล่งกู้ยืมในระบบสอดคล้องกับ ชาวโรจน์ แยมกลื่น (2554) ที่พบว่า การให้บริการของแหล่งเงินกู้ในระบบมีความสะดวก ติดต่อกง่าย และการไม่ต้องมีหลักทรัพย์/บุคคลค้ำประกัน ทำให้บุคคลกู้ยืมหนี้ในระบบได้ อาชีพธุรกิจส่วนตัว รับจ้างทั่วไป พ่อค้า/แม่ค้า และเกษตรกร ส่วนหนึ่งสอดคล้องกับฐิติพร ทรัพย์สถิต และคณะ (2554) ที่พบว่าผู้ที่กู้ยืมหนี้ในระบบส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป/พนักงานโรงแรม ระดับรายได้ต่อคนต่อเดือนสอดคล้องกับนภา ศรีนวล (2555) ที่พบว่าผู้ที่กู้ยืมในระบบมีสาเหตุมาจากการมีรายได้น้อย สถานภาพของบุคคล การที่ประชาชนมีสถานะสมรส/อยู่ด้วยกัน หม้าย และ หย่าร้าง/ แยกกันอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับวิชัยพล พาณิษฐ์กุลไพศาล (2558) ที่พบว่าผู้ที่กู้ยืมในระบบส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส ปัจจัยด้านรายได้ เช่น การมีรายได้น้อย และการมีรายได้ที่ไม่แน่นอนซึ่งสอดคล้องกับนภา ศรีนวล (2555) ที่พบว่าผู้ที่กู้ยืมในระบบส่วนใหญ่มีรายได้ที่ไม่แน่นอน ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งกู้ยืมในระบบซึ่งสอดคล้อง ชฎาภรณ์ ณ นคร (2558) ที่พบว่าผู้ที่กู้ยืมหนี้ในระบบส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบได้ จำนวนสมาชิกในครอบครัว สอดคล้องกับสุกัญญา บุญศิริ (2555) ที่พบว่าผู้ที่เป็นหนี้ในระบบส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวจำนวนมาก และปัจจัยพฤติกรรม เช่น การมีพฤติกรรมฟุ่มเฟือย การมีพฤติกรรมชอบสังสรรค์ดื่มสุรา การมีพฤติกรรมด้านอบายมุข และการมีพฤติกรรมไม่เก็บออมเงิน สอดคล้องกับ วนิศา โชคปลอด (2554) ที่พบว่าความเป็นหนี้ในระบบมาจากปัจจัยพฤติกรรมการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย และสันติ แก้วพินิจ (2553) พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นหนี้ในระบบมีพฤติกรรมการเล่นเครื่องของมีเงินมา และเล่นการพนัน ในส่วนของพฤติกรรมการขาดการออมเงินยังไม่มีผลการวิจัยในงานวิจัยที่ผ่านมา

โดยผู้ที่เป็นเพศหญิง ผู้ที่ประกอบอาชีพ ธุรกิจส่วนตัว รับจ้างทั่วไป พ่อค้า/แม่ค้า และ เกษตรกร ซึ่งเป็นผู้ที่มีรายได้น้อยไม่แน่นอน ผู้ที่มีระดับรายได้ต่อคนต่อเดือน ปัจจัยด้านรายได้ เช่น การมีรายได้น้อย และการมีรายได้ที่ไม่แน่นอน ส่งผลต่อการกู้ยืมหนี้ในระบบ เนื่องจากผู้ที่มีรายได้น้อยและผู้ที่มีรายได้ที่ไม่แน่นอน อาจมีรายได้น้อยเพียงพอต่อการบริโภค จึงต้องมีการกู้ยืมเพื่อมาใช้ในการบริโภค ซึ่งอาจจะทำให้ต้องมีการกู้ยืมเงินในระบบ เนื่องจากการกู้ยืมในระบบจะต้องมีรายได้อยู่ในเกณฑ์ที่ธนาคาร หรือบริษัทเงินทุนกำหนด สถานภาพของบุคคล และจำนวนสมาชิกในครอบครัว ส่งผลต่อการกู้ยืมหนี้ในระบบ เนื่องจากผู้ที่มีสถานะสมรส/อยู่ด้วยกัน หม้าย และ หย่าร้าง/ แยกกันอยู่ และผู้ที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวจำนวนมากมักมีค่าใช้จ่ายที่ต้องดูแลคนในครอบครัว ทำให้ค่าใช้จ่ายไม่เพียงพอต่อรายได้จึงต้องมีการกู้ยืมหนี้ในระบบได้ ในส่วนของปัจจัยด้านพฤติกรรม ส่งผลต่อการกู้ยืมหนี้ในระบบ เนื่องจากการมีพฤติกรรมฟุ่มเฟือย การมีพฤติกรรมชอบสังสรรค์ดื่มสุรา การมีพฤติกรรมด้านอบายมุข และการมีพฤติกรรมไม่เก็บออมเงินซึ่งถ้าบุคคลมีค่าใช้จ่ายนอกเหนือจากค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันในจำนวนมาก และการมีพฤติกรรมไม่เก็บออมเงิน เมื่อยามฉุกเฉินจะไม่มีเงินสำรองไว้ใช้ทำให้เกิด

การกู้ยืมนอกระบบ ปัจจัยด้านการบริการของแหล่งกู้ยืมนอกระบบ และปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งกู้ยืมในระบบ ส่งผลต่อการเป็นหนี้นอกระบบ เนื่องจากการที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ยืมในระบบเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลจะต้องมีการกู้ยืมหนี้นอกระบบ และการกู้ยืมหนี้นอกระบบส่วนใหญ่มักไม่ต้องการค้ำประกัน โดยสินทรัพย์/บุคคล

ในขั้นตอนการประมาณการด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุดพบว่า ระดับรายได้ต่อคนต่อเดือน จะมีระดับนัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด รองลงมาคือ อายุ จำนวนสมาชิกในครอบครัว ปัจจัยด้านพฤติกรรมปัจจัยด้านค่าใช้จ่าย ปัจจัยด้านรายได้ และปัจจัยด้านการบริการของแหล่งกู้ยืมนอกระบบ ตามลำดับ โดยระดับรายได้ต่อคนต่อเดือน อายุจำนวนสมาชิกในครอบครัว ปัจจัยด้านพฤติกรรม ปัจจัยด้านค่าใช้จ่าย ปัจจัยด้านรายได้ และปัจจัยด้านการบริการของแหล่งกู้ยืมนอกระบบ ส่งผลต่อปริมาณหนี้นอกระบบ เนื่องจาก การที่บุคคลมีอายุน้อย และมีระยะเวลางานน้อย จะทำให้มีรายได้ต่ำซึ่งจะทำให้บุคคลมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค จึงต้องมีการกู้ยืมเพื่อมาใช้ในการบริโภคในจำนวนมาก และการที่บุคคลมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวมากจะมีค่าใช้จ่ายที่ต้องดูแลคนในครอบครัวมาก ซึ่งทำให้ค่าใช้จ่ายมากขึ้นไม่เพียงพอต่อรายได้ในการบริโภค จนต้องกู้ยืมหนี้นอกระบบในจำนวนที่มากขึ้นด้วย ถ้าบุคคลมีพฤติกรรมที่ทำให้ค่าใช้จ่ายนอกเหนือจากค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันมีจำนวนมาก และไม่มีการคำนึงถึงการถือเงินเพื่อใช้ในยามฉุกเฉินจะทำให้เกิดการกู้ยืมนอกระบบในจำนวนที่มาก และการเข้าถึงแหล่งกู้ยืมนอกระบบได้อย่างสะดวกสบายยิ่งทำให้ประชาชนกู้ยืมได้ง่ายทำให้ปริมาณหนี้นอกระบบเพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ภาคประชาชน

1. ประชาชนควรเข้าร่วมโครงการ ธนาคารชุมชน กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ฯลฯ ซึ่งเป็นการออมเงินรายวันร่วมกันในชุมชนผู้ที่มีรายได้ต่ำ ซึ่งการออมในแต่ละวันจะเป็นจำนวนไม่มากนัก เช่น 10 – 20 บาทต่อวัน เพื่อสร้างวินัยการออมให้กับประชาชนในชุมชน ทำให้มีเงินไว้ใช้ในยามมีเหตุฉุกเฉิน และเป็นการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินกู้ยืมในระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยไม่สูงเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ลดโอกาสที่บุคคลจะทำการกู้ยืมหนี้นอกระบบลงได้และไม่เกิดความรุนแรงในการติดตามทวงถามหนี้ของเจ้าหนี้นอกระบบ

2. ประชาชนควรติดตามข่าวสารของทางรัฐบาลและหน่วยงานราชการ เนื่องจากปัจจุบันมีสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้ประชาชนเกิดการขาดรายได้ หรือเกิดการว่างงานทำให้ต้องมีการกู้ยืมมาเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และทำให้ไม่สามารถทำการเก็บออมเงินได้ชั่วคราว แต่ธนาคารของรัฐ เช่น ธนาคารออมสินหรือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีมาตรการให้สินเชื่อเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด 19 โดยมีการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินกู้ในระบบ ผ่านการให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำตามเงื่อนไขของแต่ละธนาคาร

ภาครัฐ และสถาบันการเงิน

1. ภาครัฐควรมีมาตรการเพื่อช่วยลดสาเหตุที่จะนำไปสู่การเกิดการกู้ยืมหนี้นอกระบบ โดยภาครัฐควรมีนโยบายที่จะส่งเสริมการเพิ่มระดับรายได้ของบุคคลให้มากขึ้น เพื่อให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ณ

ปัจจุบัน และควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของบุคคลในประเทศให้เป็นแรงงานมีทักษะ เพื่อที่จะได้มีรายได้และมีอาชีพที่มั่นคงมากขึ้น

2. สถาบันการเงิน/แหล่งเงินทุนในระบบควรมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินเชื่อเพื่อผู้ที่มีรายได้น้อยหรือผู้ที่มีรายได้ที่ไม่แน่นอน เช่น ผลิตภัณฑ์สินเชื่อเพื่อผู้ที่มีอาชีพรับจ้างทั่วไปและผู้ที่มีอาชีพพ่อค้า/แม่ค้า โดยเฉพาะเพื่อเพิ่มความมั่นใจที่จะเข้ามาขอสินเชื่อกับทางธนาคาร และทำการปรับปรุงเงื่อนไขในการกู้ยืม เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ยืมในระบบได้มากขึ้น โดยผู้ที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบได้มาจากการที่มีรายได้น้อยกว่าเกณฑ์ที่สถาบันการเงินกำหนด รวมทั้งการกู้ยืมในแต่ละครั้งต้องมีการค้ำประกันโดยสินทรัพย์/บุคคล มีการพัฒนาระบบการให้บริการให้มีความสะดวกรวดเร็วและสามารถติดต่อได้ง่ายเหมือนกับแหล่งเงินกู้ในระบบ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจากประชาชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในการศึกษาครั้งต่อไปควรการเก็บกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดอื่น เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ในระบบในแต่ละพื้นที่ว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร และนำผลการศึกษามารวบรวมและจัดทำข้อเสนอแนะนโยบายในการลดประชากรที่เป็นหนี้ในระบบได้ครอบคลุมพื้นที่ในหลายจังหวัดมากยิ่งขึ้น และจากการที่ผลการศึกษาพบว่าบุคคลที่ประกอบอาชีพที่มีรายได้น้อยและไม่แน่นอน และปัจจัยด้านรายได้ (การมีรายได้น้อยและมีรายได้ที่ไม่แน่นอน) นั้นส่งผลต่อการกู้ยืมหนี้ในระบบ จึงแนะนำให้ทำการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดที่เป็นจังหวัดท่องเที่ยว เนื่องจาก ภายในปี 2564 ยังมีสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ที่รุนแรง ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้ที่ประกอบอาชีพภาคการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก รวมทั้งควรมีการเพิ่มขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา เพื่อให้ผลการศึกษาที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลมีความแม่นยำและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรุงเทพธุรกิจ. (2562). *หนี้ครัวเรือนปี 62 สูงสุดประวัติการณ์ 3.4 แสนบาท*. ค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2563, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/85635>.
- พรรคชัย อนันตสมบูรณ์. (2556). *การคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของประชาชนกรณีความเหลื่อมล้ำด้านปัญหาหนี้สินในระบบ*. ค้นเมื่อ 27 สิงหาคม 2563, จาก http://www.constitutionalcourt.or.th/occ_web/ewt_dl_link.php?nid=1219.
- ชฎาภรณ์ ณ นคร. (2558). *ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดหนี้ในระบบในครัวเรือนของประชากรในเขตเทศบาลเมืองปากพูน อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช*. การค้นคว้าอิสระปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- ชวโรจน์ แยมกลิ่น. (2554). *พฤติกรรมการก่อหนี้ในระบบของผู้ค้าในตลาดกลางเพื่อการเกษตรตำบลตะพง จังหวัดระยอง*. การศึกษาปัญหาพิเศษปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ฐิติพร ทรัพย์สถิตย์, พัชรพงศ์ โพธิ์ตะนัง, สันติ สายเพชร, สิทธิศักดิ์ คำฟู และเอกพงษ์ พัฒชนะ . (2554). *รายงานการวิจัยการก่อหนี้ในระบบของประชาชนในเขตมินบุรี กรุงเทพฯ* (รายงานการวิจัยสาขาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ). มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.

- ฐานิตา มีลา. (2556). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ในระบบของชาวนา ในเขตอำเภอปากท่อจังหวัดราชบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นภา ศรีนวล. (2555). มูลเหตุการเป็นหนี้ในระบบของเกษตรกรในเขตอำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วิษณุพล พาณิษฐ์กุลไพศาล. (2558). พฤติกรรมการเป็นหนี้ในระบบของประชาชนในตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วนิดา โชคปลอด. (2554). การเป็นหนี้ในระบบของพนักงาน: กรณีศึกษา นิคมสวนอุตสาหกรรมเครือสหพัฒน์ศรีราชา จังหวัดชลบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วลาตุ ถาวรวิริยะนันท์. (2548). รายงานในโรงงานอุตสาหกรรมกับหนี้ในระบบ (การศึกษาปัญหาพิเศษปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุกัญญา บุญศิริ. (2555). ปัจจัยที่มีผลต่อการก่อหนี้ในระบบของผู้ค้าปลีกสินค้าเกษตร ในตลาดสด สังกัดสำนักงานตลาดกรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สันติ แก้วพินิจ. (2553). หนี้ในระบบ: สาเหตุและผลกระทบที่มีต่อข้าราชการตำรวจชั้นประทวน กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 31 ค่ายเจ้าพระยาจักรี (การค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). เศรษฐกิจไทยไตรมาสที่สองของปี 2562 และแนวโน้มปี 2563. ค้นเมื่อ 21 กันยายน 2563, จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=10518&filename=QGDP_report
- สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2558). กฎหมายค้ำประกันและการจำนองที่แก้ไขเพิ่มเติม: ความเป็นธรรมแก่ผู้ค้ำประกันและผู้จำนอง. ค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2563, จาก https://library2.parliament.go.th/ejournal/content_af/2558/aug2558-1.pdf
- Cochran, W. G. (1977). *Sampling Techniques*. (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Numbeo. (2019). *Cost of Living*. Retrieved May 20, 2020 from https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Thailand